

Święta rodzina

Autor tekstu: **Roman Zaroff**

W żadnej z kanonicznych i nie-kanonicznych ewangelii czy dokumencie ojczym lub ojciec Jezusa z Nazaret, Józef, nie występuję w okresie jego działalności. Możemy więc przyjąć, że kiedy Jezus miał około 30 lat Józef już nie żył. Jest to o tyle prawdopodobne, że średnia wieku w tym okresie czasu i w tym rejonie świata była niewiele powyżej 40 lat. Pojawiają się natomiast w ewangeliach jego matka, bracia i siostry:

Czy nie jest to cieśla, syn Maryi, a brat Jakuba, Józefa, Judy i Szymona? Czyż nie żyją tu u nas także Jego siostry? I powątpiewali o Nim. (Marek 6:3-4).

Jak widać Nowy Testament wymienia jezusowe rodzeństwo podając nawet imiona jego braci. Wspomniane są także siostry choć bez podania ich imion czy ich liczby. Kontekst tego zdania jest jednoznaczny jako, że jest to cytat z czyjeś konkretnej wypowiedzi. Wypowiedzi mającej charakter konkretnie określający osoby o których mówiący te słowa mówi. Z wypowiedziami w podobnym kontekście nie nasuwającym wątpliwości, że chodzi o rodzonych braci i siostry Jezusa spotykamy się wielokrotnie w Nowym Testamencie (Patrz: Załącznik).

Pojawia się czasem kontrargument, że autorom Nowego Testamentu chodziło o cioteczne rodzeństwo Jezusa. Kluczowym argumentem jest tu zwykle brak w hebrajskim i aramejskim terminu określającego rodzeństwo cioteczne lub stryjeczne. Jest to jednak jedynie desperacka próba bronięcia niemającego pokrycia w rzeczywistości dogmatu. Nowy Testament był całkowicie pisany w języku greckim a oba te terminy występują w grece — *adelphos* — brat, oraz *anepsios* - brat cioteczny. Prawdą jest, że w grece jak z resztą w wielu innych językach, terminy te są wymienne i czasem bracia cioteczni nazywani mogli być braćmi. Nowy Testament nie pozostawia jednak wątpliwości, że w przypadku Jezusa chodziło o jego rodzonych braci i siostry. W Nowym Testamencie określenie brat, bracia, siostry lub rodzina Jezusa było użyte 11 razy. Paweł z Tarsu, 2 razy (Galatianie 1:19; 1 Koryntianie 9:5), Marek 3 razy (3:21; 3:31; i 6:3), Mateusz 2 razy (12,46-50; i 13:55-56), Łukasz 1 raz (8:19-20), Jan 2 razy (2:12; i 7:1-5) i Dzieje Apostolskie 1 raz (1:14). Wszyscy ci autorzy są tu zgodni co do terminologii i ani razu w stosunku do rzeczonych osób termin *anepsios* nie był użyty. Jednocześnie Paweł z Tarsu, który nazywa „Jakuba bratem pana”, określa Marka siostrzeńca Barnaby tymże właśnie terminem *anepsios* (Kolosjanie 4:10). Ponadto w Dziejach Apostolskich, gdzie też występują bracia Jezusa, autor skrupulatnie określa kuzyna Pawła, jako „syna siostry Pawła”. (Dz. Ap. 23:16). Nawet statystycznie rzecz biorąc jeśli terminy *anepsios-adelphos* byłyby tu używane wymiennie, to 6 autorów w Nowym Testamencie choć raz na 11 przypadków powinni użyć określenia brat cioteczny, lub w jakiś inny sposób przekazać, że relacja ta była taka a nie inna. Ewidentnie więc widać, że określenie brat czy siostra użyte było w przypadku Jezusa do określenia rodzeństwa z tego samego ojca i matki. Inne określenia typu: „bracia i siostry” występujące w Nowym Testamencie są użyte w kontekście nie personalnym i ewidentnie odnoszą się do współwyznawców nowo powstałej sekty judaizmu. Przykłady te nie mogą więc być brane tu pod uwagę.

To, że Jezus miał rodzeństwo potwierdzają również inne źródła takie jak żydowski historyk z początków II wieku n.e. Józef Flawiusz, który wymienia Jakuba brata Jezusa (Antiquities 20:9.1). Również Euzebiusz, kościelny kronikarz z IV wieku n.e. w swojej *Historii Kościoła* cytuje zaginione dzieło żydowskiego chrześcijanina Hegesippusa napisane około roku 180. Wspomina on o aresztowaniu wnuków Judy, brata Jezusa, za czasów cesarza Domicjana (81-96). Określeni są oni jako potomkowie Dawida i wyznawcy Jezusa. Zostali oni później zwolnieni jako nieszkodliwi dla cesarstwa. (Euzebiusz, HK, 3:20)

Rodzeństwo cioteczne występuje natomiast w Starym Testamencie, ale określane jest co najwyżej mianem krewnych. Dla przykładu, Jakub powiedział Racheli, że są „krewnymi” chociaż jej ojciec Laban i jego matka Rebeka byli rodzeństwem (Księga Rodzaju 29:12). W innym miejscu, gdy Izaak wziął za żonę Rebekę, córkę Bethuela nic o ich pokrewieństwie nie jest powiedziane. Bethuel jest jedynie wymieniony z imienia a był to przecież brat stryjeczny Izaaka (Księga Rodzaju 25:20). Tego typu pokrewieństwo określane jest w Starym Testamencie w sposób co najwyżej opisowy. „Jakub ujrzał Rachelę, córkę Labana, jego matki brata” (Księga Rodzaju 29:10). Warto też zwrócić uwagę na fakt, że jeżeli można było poślubić

rodzeństwo cioteczne to nie można było na ich określenie używać terminologii siostra czy brat, po prostu dlatego, że prawo żydowskie zabraniało takowych związków między rodzeństwem (Leviticus 20:17). Tak więc terminologia nie mogła być taka sama w obu przypadkach. Kontekst powyższego cytatu z Marka 6:3-4, jak i inne liczne wzmianki na temat rodzeństwa Jezusa oraz terminologia używana w Starym Testamencie, wskazują więc dość jasno, że autor miał na myśli młodsze dzieci Marii.

Istnienie rodzeństwa Jezusa sugeruje również kontekst kulturowo-społeczny, gdzie Maria występuje często z owymi „braćmi i siostrami”, którzy raczej kuzynami Jezusa być nie mogą bo by się nią nie zajmowali. W społeczeństwie starożytnej Palestyny jedyna szansa każdego człowieka na przeżycie w podeszłym wieku była duża ilość dzieci, najlepiej synów, którzy mogli starym rodzicom zapewnić utrzymanie. Wszyscy Ci, którzy dzieci nie mieli zazwyczaj kończyli jako żebracy, zwłaszcza kobiety. Jezus z Nazaret niezależnie od tego jakim był dziwakiem nie sprawia wrażenia człowieka bezdusznego. Jeśli opuścił swoją matkę aby się włóczyć z kumplami po Palestynie to musiał jej zapewnić byt. Józef, o którym w późniejszych partiach NT cisza, zapewne już nie żył. Tak więc jedynymi osobami, które mogły dać Marii opiekę i utrzymanie byli jej synowie. Fakt, że występuje ona razem z braćmi Jezusa przy kilku okazjach wyraźnie sugeruje, że to właśnie oni się nią zajmowali. Opieka nad starymi ludźmi nie obejmowała wujków, ciotek i macoch, a dotyczyła jedynie własnych rodziców. Podobnie troska braci Jezusa o niego wskazuje na rodzeństwo a nie kuzynów. (Marek 3:31-32).

Katolicy apologetycy dokonują czasem desperackiej próby zidentyfikowania tzw. drugiej Marii i jej synów Jakuba i Jozesa z Jakubem i Józefem braćmi Jezusa. Głównie w oparciu o Ew. Jana (19:25), gdzie owa Maria określona jest mianem siostry matki Jezusa i żoną Kleofasa. Niestety Ew. Jana nie jest tu źródłem wiarygodnym. Po pierwsze, starsza od Ew. Jana, Ew. Marka podaje, że podczas egzekucji Jezusa obecni byli Maria Magdalena, druga Maria matka Jakuba Młodszego i Jozesa oraz Salomea (Marek 15:40). O matce Jezusa czy o Kleofasie nie ma żadnej wzmianki. Mamy tu wyraźne rozróżnienie przez autora Marka trzech Jakubów. Jakuba brata Jezusa (6:3), Jakuba syna Zebedee, apostoła (1:19) oraz Jakuba Młodszego (15:40). Co do tzw. drugiej Marii relacja Ew. Jana jest również nader wątpliwa. Jest rzeczą nieprawdopodobną aby obie siostry nazywały się tak samo — Maria. Ponadto, było by rzeczą nader dziwną aby autorzy Marek, Mateusz i Łukasz nie wiedzieli, lub nie napisali jaka była relacja między Marią matką Jezusa a „drugą” Marią. Dodatkowo Maria matka Jezusa nie jest wymieniona przy krzyżu przez autorów Marka, Łukasza i Mateusza. Jej przybycie na egzekucję z Nazaret do Jerozolimy również wydaje się raczej wątpliwe. Ponadto, jak podaje Euzebiusz za Hegiosippusem, Kleofas, był podobno bratem Józefa, ojca lub ojczyma Jezusa z Nazaret (Euzebiusz, HK, 3:11). Relacja Hegiosippusa jest stosunkowo późna (ok. 180 n.e.) i jej wiarygodność może być wątpliwa. Niemniej jego wersja wyjaśnia dziwaczne i niespotykane występowanie sióstr o tym samym imieniu Maria. Podobnie wątpliwe jest „przekazanie” przez Jezusa swojej matki pod opiekę nie zidentyfikowanego „ukochanego ucznia” (Ew. Jana 19:25-27). Warto zwrócić uwagę, że poza tym fragmentem Maria matka Jezusa występuje prawie zawsze w Nowym Testamencie w asocjacji z jego braćmi i siostrami. Wskazuje to na to, że to jej młodsze dzieci opiekowały się nią w okresie wdowieństwa. Wędrujący, ubogi Jezus opieki tej przecież zapewnić nie mógł. A tu nagle pod koniec Ew. Jana, potrzebna jest jej opieka. W powyższym kontekście fragment Ew. Jana 19:25-27 wydaje się więc być nieudolną próbą autora zatuszowania istnienia rodzeństwa Jezusa i produktem jego fantazji.

Prześledźmy dalsze losy najstarszego brata Jezusa, Jakuba Sprawiedliwego. Jak wynika z listów Pawła z Tarsu stał się on po egzekucji Jezusa, przywódcą jerozolimskiej gminy chrześcijańskiej. Nawiązując do swojej wizyty w Jerozolimie, Paweł podaje: „Widziałem tylko Jakuba, który był bratem Pana” (Galatianie 1:20). Niekanoniczna ewangelia Tomasza wymienia Jakuba zwanego Prawym lub Sprawiedliwym jako przywódcę apostołów i jerozolimskiej gminy chrześcijańskiej po śmierci Jezusa (Tomasz 12). Że chodzi o tę samą osobę nie ulega wątpliwości bowiem Józef Flawiusz określa Jakuba brata Jezusa jako Jakuba Sprawiedliwego (Antiquities 20:9.24). Podaje on również, że Jakub brat Jezusa poniósł śmierć męczeńską przez ukamienowanie z rąk Sadyceusza w roku 62 n.e., oskarżony o herezję (Józef Flawiusz, Antiquities, 20:9.1; oraz Euzebiusz, za Hegiosippusem, HK, 3:7). Po śmierci Jakuba przywództwo w chrześcijańskiej sekty objął Szymon syn Kleofasa, prawdopodobnie jego brat stryjeczny, jeśli mamy wiarę relacji Hegiosippusa. Kleofasa, który według tej relacji był bratem Józefa, ojca lub ojczyma Jezusa z Nazaret (Euzebiusz, HK, 3:11). Bracia Józef i Kleofas, mogli nazwać dzieci tak samo lub podobnie, np. zgodnie z jakąś tradycją rodzinną (stąd Jakub brat Jezusa i Jakub Młodszy). Szymon syn Kleofasa przeżył upadek powstania żydowskiego i

zburzenie Jerozolimy. Poniósł również śmierć męczenną w roku 106/7 (Euzebiusz, HK, 3:32). Tak więc nie mógł to być Szymon brat Jezusa, który miałby w tym czasie blisko 100 lat. W oparciu o relacje Hegiosippusa, nie jest wykluczone, że ów Szymon był bratem stryjecznym Jezusa. Niestety podważa to poważnie inny fragment z Nowego Testamentu. Kleofas mówi o kobietach, które były u grobu Jezusa, wśród których była „druga” Maria matka Jakuba „ pewne kobiety z naszej grupy” (Łuk. 24:22). Czy tak się mówi o żonie? Warto tu jeszcze nadmienić, że dwa z Listów Apostolskich, tzw. Listy Jakuba, jak twierdzą religioznawcy, są z wielką dozą prawdopodobieństwa autorstwa brata Jezusa, lub jemu przypisywane przez wczesnych chrześcijan. Jak na ironię Listy Jakuba są bardzo rzadko czytane lub cytowane z ambony.

Bardzo ciekawie, choć dość niejasno, przedstawia się sytuacja z innym bratem Jezusa, Juda-Judaszem. W tzw. Liście Judy autor (możliwe, że Juda osobiście) podaje się za brata Jakuba (List Judy 1:1). Dodatkowo nieuznawana przez kościoły chrześcijańskie Ewangelia Tomasa rozpoczyna się od zdania, że: „spisał ją naoczny świadek, bliźniak Judasz Tomasz”. W języku aramejskim „tomasz” oznaczało „bliźniaka” i jest to ewidentny błąd greckiego tłumaczenia. Sugerowałoby to poza antycznością ewangelii Tomasa, że autorem był (lub przypisuje się mu autorstwo) Judasz Bliźniak. Jest też prawdopodobne, że Judasz Bliźniak był jednym z apostołów. Należy tu zwrócić uwagę, że apostoł Tomasz występuje we wszystkich trzech ewangeliach kanonicznych podających ich listę. Tomasz nie był imieniem a raczej przezwiskiem. Użycie tego przezwiska mogło mieć na celu odróżnienie jednego Judasza od drugiego, to znaczy od Judasza Iskarioty (Marek 3:19, Mateusz 10:4 ; Łukasz 6:16). Dodatkowo Łukasz podaje zamiast Tadeusza występującego u Marka i Mateusza apostoła o imieniu Judasz syn Jakuba. Tak więc nie wykluczone, że mogło być aż trzech apostołów o tym popularnym wśród Żydów imieniu. Jednocześnie należy pamiętać, że bliźnięta zdarzają się stosunków rzadko. Porody bliźniąt są często przedwczesne i obfitują w komplikacje. Szansa na przeżycie bliźniaków na Bliskim Wschodzie, przed 2 tysiącami lat i bez współczesnej medycyny była mała. Zmniejsza to prawdopodobieństwo innego bliźniaka w gronie apostołów. Tak więc jest możliwe, że pod imieniem Tomasz kryje się Judasz, bliźniak Jakuba Sprawiedliwego, i młodszy brat Jezusa.

Stosunki pomiędzy Jezusem a jego rodziną były raczej burzliwe i nie zawsze układały się najlepiej. Można tu przytoczyć fragment, gdzie Jezus nie chce rozmawiać z własną matką i braćmi (Marek 3:31). Lub też przy innej okazji widzimy, że rodzina uważała go za szalonego próbując go pochwyć żeby nie narobił szkód, wstydu albo nie wpędził się w kłopoty (Marek 3:21). Lub, że w pewnym momencie nawet jego bracia nie wierzyli w niego (Jan 7:5).

Reasumując, Józef ojczym lub ojciec Jezusa zmarł zapewne na krótko przed rozpoczęciem jego działalności. Ze związku Józefa z Marią narodziło się (lub przeżyło okres dzieciństwa) czterech braci Jakub, Józef, Judasz i Szymon.

Najprawdopodobniej Jakub i Judasz byli bliźniakami. Jezus miał też siostry na pewno dwie jako że Marek użył liczby mnogiej „siostry”. Brat Jezusa Jakub na pewno, a Judasz najprawdopodobniej zostali uczniami i następcami Jezusa. Zapewne pod koniec działalności Jezusa. Nie wiemy czy Ewangelia Tomasa była przez niego napisana, czy też tylko jej zawartość pochodzi od niego. Czy może po prostu tradycja przypisuje autorstwo Tomaszowi. Tak czy inaczej wiarygodność ewangelii Tomasa nie jest mniejsza niż oficjalnie uznanych ewangelii Marka, Mateusza, Łukasza i Jana. Zwłaszcza, że praktycznie rzecz biorąc pochodzi z tego samego okresu a ponadto powołuję się na autorytet apostoła Tomasa, będącego zapewne młodszym bratem Jezusa i prawdopodobnie bliźniaczym bratem Jakuba.

*

ZAŁĄCZNIK — Cytaty z Nowego Testamentu wymieniające rodzeństwo i rodzinę Jezusa.

1. List Do Galatów 1:18-19
Następnie, trzy lata później, udałem się do Jerozolimy dla zapoznania się z Kefasem, zatrzymując się u niego /tylko/ piętnaście dni. Spośród zaś innych, którzy należą do grona Apostołów, widziałem jedynie Jakuba, brata Pańskiego.
2. 1 List do Koryntian 9:5.
Czyż nie wolno nam brać z sobą niewiasty — siostry, podobnie jak to czynią pozostali apostołowie oraz bracia Pańscy i Kefas?
3. Marek 3, 20-21.
Potem przyszedł do domu, a tłum znów się zbierał, tak, że nawet posilić się nie mogli. Gdy to posłyszeli Jego bliscy, wybrali się, żeby Go powstrzymać. Mówiono bowiem: Odszedł od zmysłów.

- 4.** Marek 3:31-32.
Tymczasem nadeszła Jego Matka i bracia i stojąc na dworze, posłali po Niego, aby Go przywołać. Właśnie tłum ludzi siedział wokół Niego, gdy Mu powiedzieli: Oto Twoja Matka i bracia na dworze pytają się o Ciebie.
- 5.** Marek, 6:3-4
Czy nie jest to cieśla, syn Maryi, a brat Jakuba, Józefa, Judy i Szymona? Czyż nie żyją tu u nas także Jego siostry? I powątpiewali o Nim. A Jezus mówił im: Tylko w swojej ojczyźnie, wśród swoich krewnych i w swoim domu może być prorok tak lekceważony.
- 6.** Mat 12,46-50.
Gdy jeszcze przemawiał do tłumów, oto Jego Matka i bracia stanęli na dworze i chcieli z Nim mówić. Ktoś rzekł do Niego: Oto Twoja Matka i Twoi bracia stoją na dworze i chcą mówić z Tobą.
- 7.** Mat 13, 54-58.
Przyszedłszy do swego miasta rodzinnego, nauczał ich w synagodze, tak że byli zdumieni i pytali: Skąd u Niego ta mądrość i cuda? Czyż nie jest On synem cieśli? Czy Jego Matce nie jest na imię Mariam, a Jego braciom Jakub, Józef, Szymon i Juda? Także Jego siostry czy nie żyją wszystkie u nas? Skądże więc ma to wszystko? I powątpiewali o Nim. A Jezus rzekł do nich: Tylko w swojej ojczyźnie i w swoim domu może być prorok lekceważony. I niewiele zdziałał tam cudów, z powodu ich niedowiarstwa.
- 8.** Łukasz 8:19-20.
Wtedy przyszedli do Niego Jego Matka i bracia, lecz nie mogli dostać się do Niego z powodu tłumy. Oznajmiono Mu: Twoja Matka i bracia stoją na dworze i chcą się widzieć z Tobą.
- 9.** Jan 2:12.
Następnie On, Jego Matka, bracia i uczniowie Jego udali się do Kafarnaum, gdzie pozostali kilka dni.
- 10.** Jan 7:1-5.
Potem Jezus obchodził Galileję. Nie chciał bowiem chodzić po Judei, bo Żydzi mieli zamiar Go zabić. A zbliżało się żydowskie Święto Namiotów. Rzekli więc Jego bracia do Niego: Wyjdź stąd i idź do Judei, aby i uczniowie Twoi ujrzeli czyny, których dokonujesz. Nikt bowiem nie dokonuje niczego w ukryciu, jeżeli chce się publicznie ujawnić. Skoro takich rzeczy dokonujesz, to okaż się światu! Bo nawet Jego bracia nie wierzyli w Niego.
- 11.** (Dz.Ap.1:13-14). Przybywszy tam weszli do sali na górze i przebywali w niej: Piotr i Jan, Jakub i Andrzej, Filip i Tomasz, Bartłomiej i Mateusz, Jakub, syn Alfeusza, i Szymon Gorliwy, i Juda, /brat/ Jakuba. Wszyscy oni trwali jednomyślnie na modlitwie razem z niewiastami, Maryją, Matką Jezusa, i braćmi Jego.

Źródła:

Gospel of Thomas, INTERNET: <http://www.epix.net/~miser17/Thomas.html>
Holy Bible (New York, London: Collins' Clear-Type Press, 1971)
Wilson, I., Jesus: The Evidence (London: Weidenfeld & Nicolson, 1996)

*

„Horyzont”, Numer 2 (4), Brisbane, luty 1998.

Roman Zaroff

Doktor historii, mediewista. W latach 1999-2001 wykładał historię w University of Queensland (Australia), obecnie związany jest z School of Historical and Religious Studies w Monash University. Redagował pierwszy internetowy magazyn racjonalistów, sceptyków i ateistów - HORYZONT, istniejący w latach 1997-2001. Od wielu lat mieszka w Australii.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 23-04-2004 Ostatnia zmiana: 16-08-2006)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3379) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3379>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl